

Wiele sukcesów w budowie demokratycznych i nowoczesnych instytucji po upadku komunizmu okazało się mniej trwałych, niż zakładano. Z drugiej strony, pewne naprawdę udane reformy pozostają nie do końca rozpoznane. Dotyczy to właśnie budowy podstaw nowego ładu, nowych relacji między państwem a obywatelem poprzez proces opodatkowania, a w szczególności poprzez PIT.

Dlatego zamierzamy w naszym projekcie odpowiedzieć na pytanie, jak to się stało, że w kraju o braku tradycji indywidualnego opodatkowania przez wiele lat po wojnie, udało się po roku 1989 w miarę płynnie wprowadzić system indywidualnego podatku. Odpowiedzi poszukujemy w dwóch grupach czynników: strukturalnych i kulturowych. Czynniki strukturalne, to dominująca rola państwa i jego instytucji, szczególnie w początkach transformacji. To w zasadzie bardziej instytucje płaciły podatki za obywateli, niż obywatele sami. Jednakże potem, wraz z „uczeniem się” przez ludzi systemu podatkowego, obywatele stawali się coraz bardziej aktywni, szukali ulg, różnych sposobów optymalizacji podatkowej. Ewolucji ulegały też źródła legitymizacji podatków, czyli powodów, dla których obywatele uważali, że należy je płacić. Początkowo była to „legitymizacja pożyczona”, pochodząca z ogólnej akceptacji i nadziei wiązanych z nowym ładem. Potem była to już samoistna legitymizacja wynikająca z kształtującej się świadomości, że podatki są naturalnym elementem nowoczesnego społeczeństwa.

Będziemy odpowiadać na pytania swego badania poprzez analizę licznych danych surveyowych, problematyka podatkowa bywała w nich obecna, poprzez analizę historycznych dokumentów, poprzez wywiady z ekspertami i politykami, wreszcie poprzez analizę przekazów w mediach – wszystkie te metody służyć będą rozpoznaniu źródeł „podatkowego dostosowania się” (tax compliance) obywateli.

Nasze badanie wypełnia pewne luki w naukach społecznych. Z jednej strony wzbogaca studia nad transformacją, mocno zdominowane przez nacisk na formalne instytucje polityczne o perspektywę socjologii podatków, gdzie mechanizmy włączania ludzi w system mogą mieć nie tylko polityczny, ale i ekonomiczny charakter. Z drugiej strony wzbogaca studia w socjologii podatków, prowadzone głównie w ustabilizowanych krajach demokratycznych o gospodarce rynkowej o wiedzę na temat kraju przechodzącego radykalną zmianę systemową. Badania nasze pozwolą też spojrzeć inaczej na kwestie zaufania. Stereotypowe założenie, że w krajach postkomunistycznych jest generalnie i jednolicie niski kapitał zaufania może ulec modyfikacji, gdy patrzymy na w miarę udane wprowadzenie indywidualnego opodatkowania budującego nowy typ relacji między obywatelem a państwem.